

Wyrok z dnia 28 kwietnia 2009 r.

II PK 277/08

Zmiana przepisów ustawowych dookreślających treść stosunku pracy powoduje zmianę obowiązków i praw stron niezależnie od ich woli (art. 56 k.c. w związku z art. 300 k.p.), chyba że strony wyłączyły te przepisy (co może dotyczyć skutków wynikających z przepisów względnie obowiązujących) lub przyjęły skutki korzystniejsze od standardów nimi określonych dla strony chronionej przepisami jednostronnie bezwzględnie obowiązującymi (pracownika).

Przewodniczący SSN Roman Kuczyński, Sędziowie SN: Zbigniew Hajn (sprawozdawca), Romualda Spyt.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 28 kwietnia 2009 r. sprawy z powództwa Mirosława K. przeciwko Ministerstwu Infrastruktury w Warszawie o wyrównanie wynagrodzenia za pracę, odprawy emerytalnej i nagrody jubileuszowej, na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 19 maja 2008 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie, pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

W pozwie powód Mirosław K. żądał zasądzenia od Ministerstwa Transportu (obecnie: Ministerstwa Infrastruktury) 39.859,20 zł wraz z ustawowymi odsetkami z tytułu wyrównania wynagrodzenia za pracę, odprawy emerytalnej i nagrody jubileuszowej za 45 lat pracy oraz zasądzenia kosztów zastępstwa procesowego w sprawie.

Wyrokiem z 29 maja 2007 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie oddalił powództwo. Natomiast Sąd Okręgowy, po rozpoznaniu apelacji

powoda: (I) zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i zasądził od pozwanego na rzecz powoda: 1) 10.190,96 zł z ustawowymi odsetkami za okres od 9 sierpnia 2006 r. do dnia zapłaty - tytułem wynagrodzenia za pracę, 2) 10.190,96 zł z ustawowymi odsetkami za okres od 9 sierpnia 2006 r. do dnia zapłaty - tytułem odprawy emerytalnej i 3) 15.286,44 zł z ustawowymi odsetkami za okres od 9 sierpnia 2006 r. do dnia zapłaty - tytułem nagrody jubileuszowej; (II) w pozostałej części apelację oddalił i (III) rozstrzygnął o kosztach procesu.

Jak wynika z ustaleń przyjętych w podstawie faktycznej wyroku Sądu Okręgowego, Mirosław K. był zatrudniony w pozwanym Ministerstwie na stanowisku dyrektora Departamentu [...] z wynagrodzeniem zasadniczym w wysokości 1.300 zł, dodatkami funkcyjnym i służbowym w wysokości odpowiednio 460 i 404,70 zł. W związku ze skierowaniem przez Ministra Spraw Zagranicznych na stanowisko radcy [...] w Ambasadzie RP w O. pracodawca, na wniosek powoda, udzielił mu pismem z 25 maja 1998 r. urlopu bezpłatnego na czas wykonywania pracy na tym stanowisku, wskazując wyraźnie na podstawę prawną udzielenia tego urlopu - jaką były przepisy § 7 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 marca 1983 r. w sprawie niektórych praw i obowiązków służby dyplomatyczno-konsularnej (Dz.U. z 1983 r. Nr 20, poz. 90, powoływanego dalej, jako: rozp. z 1983 r.). Ze stanowiska radcy Mirosław K. został odwołany 30 września 2005 r., ale na jego wniosek kilkakrotnie przedłużano mu urlop bezpłatny, który zakończył się 31 października 2005 r. Ostatecznie powód stał się do pracy 1 listopada 2005 r.

W czasie korzystania przez Mirosława K. z urlopu bezpłatnego miała miejsce reorganizacja pracodawcy, a także nastąpiła zmiana przepisów dotyczących zasad obsadzania wyższych stanowisk w służbie cywilnej oraz wynagradzania członków korpusu służby cywilnej. Faktycznie doszło też do likwidacji stanowiska, które powód wcześniej zajmował. Z tego względu powierzono mu stanowisko radcy ministra w Departamencie [...], ustalając jego wynagrodzenie według mnożnika kwoty bazowej 1,6 na 2.830,82 zł. Przyznano mu także dodatek za wysługę lat w wysokości 20% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego (w oparciu o rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 października 1999 r. w sprawie określenia stanowisk urzędniczych, wymaganych kwalifikacji zawodowych, stopni służbowych urzędników służby cywilnej, mnożników do ustalania wynagrodzenia oraz szczegółowych zasad ustalania i wypłacania innych świadczeń przysługujących członkom korpusu służby cywilnej, Dz.U. nr 89, poz. 996 ze zm.). W podstawie faktycznej zaskarżonego wyro-

ku wskazano również, że zgodnie z tabelą mnożników ustalających wynagrodzenie dla członków korpusu służby cywilnej osobom zajmującym wyższe stanowiska w służbie cywilnej ustala się wynagrodzenie z zastosowaniem mnożnika od 0,604 do 10,850, natomiast faktycznie zatrudnieni dyrektorzy w momencie powrotu Mirosława K. do pracy mieli ustalone wynagrodzenie z zastosowaniem mnożnika od 2,6 do 3,8, co oznaczało, że zastosowany wobec Mirosława K. mnożnik mieścił się w ustalonych normach, chociaż był niższy od mnożnika zastosowanego wobec innych osób zatrudnionych na stanowiskach dyrektorskich. Powód zaakceptował zmianę stanowiska dyrektora na stanowisko radcy, jednakże nie był zadowolony z wysokości przyznanego wynagrodzenia ustalonego w oparciu o zaniżony - w jego opinii - mnożnik i usiłował uzyskać podwyższenie wynagrodzenia. Dnia 24 stycznia 2006 r. przyznano mu dodatek specjalny z tytułu okresowego zwiększenia obowiązków na czas od 1 stycznia do 28 lutego 2006 r. w miesięcznej kwocie 500 zł.

Zdaniem Sądu Rejonowego, wobec tego, że rozp. z 1983 r. utraciło moc 11 maja 2004 r. (art. 45 i art. 58 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej, Dz.U. Nr 128, poz. 1403), do powoda po jego powrocie do kraju należało stosować przepisy odnoszące się do pracowników urzędów państwowych, w tym art. 10 ust. 1a ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214, ze zm.) i przepisy ustawy o służbie cywilnej z dnia 18 grudnia 1998 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 49, poz. 483 ze zm.) oraz rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 października 1999 r. w sprawie określenia stanowisk urzędniczych, wymaganych kwalifikacji zawodowych, stopni służbowych urzędników służby cywilnej, mnożników do ustalania wynagrodzenia oraz szczegółowych zasad ustalania i wypłacania innych świadczeń przysługujących członkom korpusu służby cywilnej (Dz.U. Nr 89, poz. 996 ze zm., powoływanego dalej, jako: rozp. z 1999 r.). Powód po urlopie bezpłatnym nie powinien otrzymywać wynagrodzenia niższego niż dotychczasowe, lecz z uwagi na zmianę obowiązujących przepisów i poziomu wynagrodzeń u pozwanego jego wynagrodzenie powinno być na nowo ukształtowane w odpowiedni sposób. Należało uwzględnić mnożnik przewidziany dla dyrektora, gdyż takie stanowisko zajmował przed urlopem, tj. mnożnik od 0,604 do 10,850. Zatem ustalenie dla powoda mnożnika na poziomie 1,6 mieściło się w „widelkach” przewidzianych przez ustawodawcę. Sąd Rejonowy - odwołując się do orzeczeń Sądu Najwyższego - podkreślił, że sąd pracy nie może ukształtować (ustalić) wynagrodzenia za pracę, jeżeli jest ono wypłacane w wysokości mieszczącej się w granicach określonych w

przepisach prawa pracy i umowie o pracę. Dlatego roszczenie powoda o wynagrodzenie i pochodne należało oddalić, gdyż wyższe wynagrodzenie innych osób - dyrektorów nie mogło stanowić samoistnej podstawy do jego uwzględnienia.

Jako dodatkowy argument przemawiający za oddaleniem powództwa Sąd Rejonowy wskazał, że powód podpisał nową umowę o pracę, w której jednoznacznie określone zostało jego wynagrodzenie i która miała charakter wypowiedzenia zmieniającego. Porozumieniem stron można bowiem nie tylko rozwiązać stosunek pracy, ale też nawiązać umowny stosunek pracy o zmienionej treści w zakresie warunków pracy i płacy. Powód rozpoczął świadczenie pracy na warunkach w niej przewidzianych i z tego względu w sposób konkludentny wyraził zgodę na zaproponowane mu warunki pracy i płacy, a przy tym nigdy skutecznie nie uchylił się od skutków swojego oświadczenia.

W apelacji powód zarzucił naruszenie art. 10 ust. 1a ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych, między innymi przez niewłaściwą interpretację terminu „wynagrodzenie nie niższe od dotychczasowego”, przyjęcie, że w oparciu o ten przepis, wynagrodzenie powinno być na nowo ukształtowane. Zdaniem powoda, jego wynagrodzenie po powrocie z urlopu bezpłatnego nie powinno być na nowo ukształtowane, albowiem stosunek pracy pomiędzy nim a pozwanym istniał przez cały czas trwania urlopu bezpłatnego, lecz powinno być jedynie zrewaloryzowane w odniesieniu do zmieniających się warunków, z tym zastrzeżeniem, że nie powinno być niższe od dotychczasowego (zrewaloryzowanego) wynagrodzenia, niezależnie od powierzonego stanowiska. Jego wynagrodzenie po powrocie z urlopu powinno być adekwatne do wynagrodzeń innych dyrektorów zatrudnionych u pozwanego, a jak słusznie ustalił Sąd Rejonowy, wynagrodzenia innych dyrektorów zatrudnionych u pozwanego kształtowały się w oparciu o mnożnik od 2 do 3,8.

Pozwane Ministerstwo wniosło o oddalenie apelacji. Sąd Okręgowy podkreślił, że ustalenie korzystania przez pracownika z urlopu bezpłatnego, o którym stanowi art. 174 k.p., następuje na zasadzie porozumienia stron - umowy, na mocy której strony modyfikują czasowo treść łączącego je stosunku pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 12 sierpnia 2004 r., III PK 42/04, OSNP 2005 nr 6, poz. 77). Jednakże urlop bezpłatny został udzielony powodowi nie na warunkach określonych w art. 174 § 1-3 k.p., lecz na podstawie § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r. Biorąc pod uwagę, że udzielanie urlopu bezpłatnego opiera się na umowie, to wynikające z powołanego rozporządzenia warunki zostały objęte porozumieniem stron i wiązały je do zakończenia urlopu

(art. 56 k.c. w związku z art. 300 k.p.). Wynika stąd w szczególności, że po odwołaniu powoda do kraju pracodawca był obowiązany zatrudnić go na stanowisku poprzednio zajmowanym lub równorzędnym pod względem wynagrodzenia, pod warunkiem zgłoszenia się do pracy w terminie 3 miesięcy od dnia odwołania (§ 7 ust. 3 rozp. z 1983 r.). Zobowiązanie to, mające źródło w umowie stron, pozostało aktualne pomimo uchylecia w trakcie trwania urlopu bezpłatnego powoda rozporządzenia z 1983 r. Sąd podkreślił też, że urlop bezpłatny spowodował jedynie zawieszenie praw i obowiązków stron stosunku pracy, lecz stosunek pracy powoda trwał w dalszym ciągu i powód nie utracił stanowiska (statusu) dyrektora departamentu, z którego odszedł na urlop. Wobec tego, pracodawca był zobowiązany do zatrudnienia powoda na stanowisku dyrektora departamentu lub innym stanowisku równorzędnym pod względem wynagrodzenia. Zdaniem Sądu, uwzględniając ochronny i gwarancyjny charakter normy stanowiącej podstawę roszczenia powoda, po zakończeniu urlopu bezpłatnego, powinien on uzyskać stanowisko poprzednio zajmowane (dyrektor departamentu) lub równorzędne pod względem wynagrodzenia do stanowiska dyrektora departamentu. Punktem odniesienia dla oceny tej równorzędności powinno być natomiast aktualne w chwili jego powrotu wynagrodzenie przysługujące na stanowisku, z którego powód „odszedł” na urlop (i które zachował przecież przez cały czas trwania urlopu bezpłatnego). Powinno ono być przy tym odnoszone do poziomu płac faktycznie pobieranych przez pracowników zatrudnionych na analogicznych stanowiskach (dyrektora departamentu) w chwili jego powrotu po urlopie. Biorąc pod uwagę, że powodowi przysługiwało roszczenie o zatrudnienie na stanowisku dotychczasowym lub równorzędnym pod względem wynagrodzenia, jego powództwo co do zasady zasługiwało na uwzględnienie. Powód żądał jedynie wyrównania wynagrodzenia oraz za pracę od 1 listopada 2005 r. do 28 lutego 2006 r., odprawy emerytalnej i nagrody jubileuszowej za 45 lat pracy, ponieważ łączący go z pozwanym pracodawcą stosunek pracy został rozwiązany z dniem 28 lutego 2006 r. za porozumieniem stron, w związku z nabyciem przez powoda uprawnień emerytalnych.

W kwestii wysokości żądań powoda, Sąd Okręgowy przyjął, że jego roszczenie wyczerpuje się w wysokości wynagrodzenia ustalonego przy zastosowaniu najniższej stawki mnożnika przyjętego przez pracodawcę do określenia wynagrodzenia osób zatrudnianych w dacie jego powrotu do pracy po urlopie na stanowiskach dyrektorów departamentów (tj. mnożnika wynoszącego 2,8). Dlatego kwoty z poszczególnych tytułów należało zasądzić na rzecz powoda, zmieniając w tej części roz-

strzygnięcie Sądu pierwszej instancji. Poza tym na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. (w związku z art. 300 k.p.) należało zasądzić na jego rzecz także ustawowe odsetki od zasądzonej kwoty głównej poczynwszy od 9 sierpnia 2006 r., tj. od dnia wniesienia pozwu. W pozostałej części apelacja podlegała oddaleniu.

W skardze kasacyjnej strona pozwana zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w części dotyczącej punktu I i III, opierając skargę kasacyjną na podstawie naruszenia prawa materialnego, tj.: (1) art. 56 k.c. w związku z art. 300 k.p., przez jego niezastosowanie i przyjęcie, że zobowiązanie zakładu pracy umawiającego się o urlop bezpłatny z pracownikiem skierowanym do służby dyplomatyczno-konsularnej w trybie § 7 rozp. z 1983 r. nie ulega zmianie mimo uchylenia rozporządzenia; (2) § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r., przez jego zastosowanie do oceny praw i obowiązków stron w ramach stosunku pracy pomiędzy pracodawcą a osobą niebędącą pracownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych mianowaną na jeden ze stopni dyplomatycznych lub konsularnych, pomimo uchylenia tego przepisu na mocy art. 45 i art. 58 ustawy o służbie zagranicznej oraz zawarcia kolejnych umów o urlop bezpłatny i przyjęcie, że pozwany - jako pracodawca powoda - zobowiązany był po jego powrocie z urlopu bezpłatnego do zatrudnienia go na stanowisku równorzędnym pod względem wynagrodzenia; (3) art. 506 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p., przez jego niezastosowanie i przyjęcie, że treść zobowiązania zakładu pracy umawiającego się o urlop bezpłatny z pracownikiem skierowanym do służby dyplomatyczno-konsularnej w trybie § 7 rozporządzenia nie uległa zmianie pomimo dokonania przez strony, po uchyleniu rozporządzenia, nowacji umowy o urlop bezpłatny; (4) § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r., przez błędną wykładnię wyrażenia „stanowisko równorzędne pod względem wynagrodzenia”, polegającą na mechanicznym porównaniu wartości mnożnika kwoty bazowej wynagrodzenia powoda po powrocie z urlopu bezpłatnego z wartościami mnożnika kwoty bazowej wynagrodzeń osób zatrudnionych w dacie powrotu powoda do pracy na stanowiskach dyrektorów, pomimo że wynagrodzenie powoda mieściło się w granicach zakreślonych przepisami rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 października 1999 r. w sprawie określenia stanowisk urzędniczych, wymaganych kwalifikacji zawodowych, stopni służbowych urzędników służby cywilnej, mnożników do ustalania wynagrodzenia oraz szczegółowych zasad ustalania i wypłacania innych świadczeń przysługujących członkom korpusu służby cywilnej.

Skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga okazała się uzasadniona. Zgodnie z art. 56 k.c. w związku z art. 300 k.p., czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Dlatego rozważana w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku umowa o urlop bezpłatny wywołała nie tylko skutki bezpośrednio w niej wyrażone przez strony, w tym zwłaszcza określenie długości urlopu, lecz także skutki przewidziane przez ustawę, w tym między innymi powstanie obowiązków pracodawcy określonych w § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r. Tego rodzaju skutki zawarcia umowy wiążą strony na zasadach wynikających z ustawy, chyba że strony wyłączyły je (co może dotyczyć skutków wynikających z przepisów względnie obowiązujących) lub przyjęły skutki korzystniejsze dla strony chronionej przepisami jednostronnie bezwzględnie obowiązującymi (np. pracownika) od standardów określonych takim przepisem.

Wobec tego, ze wskazanymi wyżej zastrzeżeniami, zmiana przepisów ustawowych dookreślających treść zobowiązania powoduje zmianę obowiązków i praw stron umowy *ipso iure*, niezależnie od woli stron. Dotyczy to także stron stosunku pracy i stron porozumień modyfikujących stosunek pracy, jak rozważana umowa o udzielenie urlopu bezpłatnego (art. 56 k.c. w związku z art. 300 k.p.).

Rozporządzenie z 1983 r. stanowiło w § 7 ust. 3, że zakład pracy, który wyraził zgodę na zatrudnienie osoby w przedstawicielstwie dyplomatycznym lub urzędzie konsularnym, udziela tej osobie na jej wniosek urlopu bezpłatnego na czas wykonywania służby za granicą; po odwołaniu tej osoby do kraju zakład ten jest obowiązany zatrudnić ją na stanowisku poprzednio zajmowanym lub równorzędnym pod względem wynagrodzenia, pod warunkiem zgłoszenia się do pracy w terminie 3 miesięcy od dnia odwołania lub rozwiązania umowy o pracę. Przepis ten utracił moc na podstawie ustawy o służbie zagranicznej (art. 58), która nie przewiduje szczególnych urlopów bezpłatnych dla osób powołanych do służby zagranicznej, a przepisy rozporządzenia z 1983 r. zachowała przez okres 2 lat od dnia jej wejścia w życie, tj. do 11 maja 2004 r. W tej sytuacji powód utracił uprawnienia wynikające z § 7 ust. 3 rozp. z

1983 r. Wobec tego rozważania Sądu Okręgowego dotyczące pojęcia stanowiska „równorzędnego pod względem wynagrodzenia” w rozumieniu tego przepisu okazały się bezprzedmiotowe.

Niezależnie od tego należy wskazać, że Sąd Okręgowy, stosując § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r. oderwał się od przyjętych w podstawie orzeczenia ustaleń faktycznych, które podważają celowość stosowania tego przepisu (nawet w przypadku, gdyby nie utracił on mocy prawnej). W szczególności dotyczy to ustalenia, że nastąpiła reorganizacja pracodawcy i doszło do likwidacji stanowiska, które powód wcześniej zajmował. Ustalenie to wskazuje na konieczność rozważenia sytuacji powoda w świetle art. 10 ust. 1a ustawy o pracownikach urzędów państwowych, który stanowi, że w razie reorganizacji urzędu urzędnika państwowego mianowanego można przenieść na inne stanowisko służbowe, odpowiadające kwalifikacjom pracownika, jeżeli ze względu na likwidację stanowiska zajmowanego przez urzędnika nie jest możliwe dalsze jego zatrudnienie na tym stanowisku, a także, że po przeniesieniu przysługuje mu wynagrodzenie stosowne do wykonywanej pracy, lecz przez okres sześciu miesięcy nie niższe od dotychczasowego. Nie ulega wątpliwości, że przepis ten stosuje się także do pracownika, którego stanowisko pracy uległo likwidacji w czasie korzystania przez niego z urlopu bezpłatnego. Oceny swej sytuacji w świetle tego przepisu domagał się powód w apelacji. Tymczasem Sąd takiej oceny nie dokonał. Wobec powyższego trafne okazały się zarzuty naruszenia 56 k.c. w związku z art. 300 k.p. oraz § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r.

Bezpodstawne są natomiast pozostałe zarzuty (podniesione, jak należy przypuszczać, z ostrożności procesowej), oparte na nieuzasadnionym założeniu, że możliwe jest uznanie, że pomimo utraty mocy obowiązującej przez § 7 ust. 3 rozp. z 1983 r., obowiązek pracodawcy przewidziany w tym przepisie wiązał pozwanego z mocy umowy o udzielenie urlopu bezpłatnego, także po dniu 11 maja 2004 r., wskazanym w ustawie o służbie zagranicznej, jako data końcowa obowiązywania rozporządzenia z 1983 r.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego - na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z 398²¹ k.p.c.

=====